

FENOMÉN PODKRUŠNOHORSKÉHO TERCIÉRU NA PŘÍKLADECH SOKOLOVSKA A CHEBSKA

P. Rojík

Sokolovská uhelná, právní nástupce, a. s., Staré nám. 69, 356 00 Sokolov, rojik@suas.cz

Sokolovská a chebská pánev leží v ose široké terciérní vulkanicko-tektonické zóny. Hlavní sedimentační fáze v oligocénu a miocénu obou korespondují s pulsy vrcholící tektonické a vulkanické aktivity celé zóny. Vývoj obou pánví je spojen s tektonikou a vulkanismem obou, prostorově a geneticky. Pánve se vyvíjely z pánví samostatných drobných místních depresí, z částí rozmístěných bez pravidelného geometrického plánu, z částí propojených do souvislejších brázd směrů okolo Z-V a SZ-JV s uspořádáním en echelon, které kopírují strukturní prvky krystalinika. Relikty okrajových facií dokládají, že hranice depocenter byly v terciéru podobné dnešním denudacím reliktem. Strop krystalinika a granit má obvykle místní morfologii. V terciérní vulkanicko-sedimentární výplni je výšková amplituda zón vlnění, flexur a vrás mnohem významnější než u zlomu. Všechny podélné zlomy oboustranně povíhové prolomu sokolovské pánve mají jednotný tektonický styl: dislokace zóny široké až 1,5 km prostupují převážně krystalinikem nebo granity a jsou provázány širokou zónou kontinuálního vyvlečení až po ukončení terciérních vrstev. Při souhlasném směru foliace krystalických hornin jsou zlomy nahrazeny převážně kliváží. V tektonických švech (morfotektonických lineamentech) nastávalo dlouhodobé, polyfázové vyrovnávání napětí a radiální pohyby i protichůdného směru (poklesy/zdvihy). Na které zlomy nejsou prokopírovány do terciérních uloženin. To dokazuje oprávněnost hypotézy o kern-vrásové stavbě pánví (Moscheles 1923, Hurník a Havlena 1984). Depocentra mají převážně asymetrickou stavbu. Nestejná amplituda vrás a zlom vyvolala primární náklon ker, spojený s laterálními změnami mocností korelovatelných usazenin, petrografického složení a facií. To je v souladu s hypotézou „parketové stavby“ podkrušnohorských pánví jako mozaiky interaktivních ker nad zaklesávajícím územím (Václ 1962, 1979, Forman a Obr 1977).

Strukturními prvky a lomovou třížbou oligocénního sloje Josef bylo zjištěno, že granity akrytalinikum pod nehlubšími částmi pánve, i mimo přímé zlomy a horninových rozhraní, jsou do hloubky min. 1 km drčené, mylonitizované, hydrotermálně rozložené a prostoupené žilkami k emene, železitého rohovce, karbonátu, pyritu, markazitu, chalkopyritu, bornitu, galenitu a sfaleritu. Hydrotermy místy vystoupily po zlomech až do miocénních sedimentů. Dominantním strukturním prvkem pod depocentry v sokolovské a chebské pánvi jsou kruhové deprese trychtřovitě povíhového profilu, vyplněné bazálními oligocénními sedimenty a místy vulkanity maar. Subsidence dna depresí a brázd zpočátku nebyla způsobena pouze zlomy, ale měla podobu prolamování a zaklesávání nad nejvíce napjatými dilatovanými úseky ker. Přetrvávající netlačnost se projevuje výrony CO₂, proplynými termálními vodami, otevřenými trhlinami a vlnění klastických žil. Pulsovitě zaklesávání depresí a relativní výstup souběžných hornin vyvolaly vznik extenzních zlomů a vulkanických trhlin směrů okolo V-Z a SZ-JV. V oligocénu a spodním miocénu tak získávalo území obou pánví charakter riftových údolí, omezených směrem do extenze, alkalický vulkanismus s plášťovými xenolity, hydrotermy, značná rychlost prouhlování a morfologie pánví. To je v souladu s riftovou hypotézou (Kopecký 1987–88). Vulkanické periody, by následovaly až krátce po zániku tektonických fází, aktivně urychlovaly formování pánví. Proto zůstává aktuální hypotéza gravitační vulkanicko-tektonické subsidence (Malkovský 1980). Teprve od pliocénu v odlišném napětovém poli, vystoupila převážně komprese okolního pohorí po zlomových a klivážových strukturách a zdraznila individualitu pánví.

Přímá vznik pánví v oligocénu a (do určité míry) vyhasnutí jejich aktivity ve středním miocénu spočívá ve změnách orientace hlavního napětí během alpské orogeneze. V terciéru sokolovské pánve se nad každou diskordancí změnil směr osy depocenter (95°–80°) a ubývala četnost puklinových systémů. Podle analýzy puklin přicházela hlavní složka napětí ve spodním oligocénu od ZJZ (starosávská fáze). V raném miocénu přebíhala hlavní složka napětí od JZ (sávská fáze). Naopak pukliny porušující miocénní vrstvy dokládají přebíhání hlavního napětí od J-JJV (štyrská fáze). Stožení směrem hlavního napětí o 90° vyvolalo od pliocénu vyhasnutí aktivity celé podkrušnohorské zóny, utvořila strukturu krušnohorského směru, komprese, vrásové deformace a radiální zdvihové pohyby. Napětí z jižních směrů reaktivuje sutury SZ-JV až S-J, vyvolává diagonální až horizontální posuny, otvírá je pro hydrotermální, vulkanickou a seismickou aktivitu, zvláště na blokových rozhráních.